

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Mezinárodní právo veřejné 1

seminární práce na téma:

**Vztah a vzájemné působení mezinárodních smluv a obyčeje v
současném mezinárodním právu.**

Petr Bílý (R07025)

petr.bily@email.cz

Jan Ambrož (R07003)

jan.ambroz@gmail.com

Školní rok 2009/2010

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Mezinárodní obyčej.....	2
2.1 Mezinárodní obyčej jako forma mezinárodního práva	2
2.2 Normotvorný proces mezinárodního obyčeje	4
3. Mezinárodní smlouva.....	4
4. Poměr mezi mezinárodní smlouvou a obyčejem.....	6
5. Závěr.....	9
6. Bibliografie.....	10

1. Úvod

Úvodem této seminární práce bychom se chtěli obecně zmínit o pramenech mezinárodního práva. V mezinárodním právu rozlišujeme prameny materiální (okolnosti, zvyklosti, právní vědomí, poměr sil mezi státy – v podstatě důvody ke vzniku jednotlivých ustanovení mezinárodního práva) a prameny formální, kterými se rozumí formy práva, které zajišťují přesný obsah těchto norem. Formální prameny mezinárodního práva dělíme na základní, mezi něž patří **mezinárodní smlouvy** a **mezinárodní obyčej**, a pomocné, kam se zařazují obecné zásady právní, soudní rozhodnutí (case law), učení nejkvalifikovanějších znalců mezinárodního práva, vnitrostátní akty státu, akty mezinárodních organizací, akty států a ekvita (equity).

Dále pak o mezinárodním obyčeji, kde se v části 2. snažíme nastínit historický vývoj vzniku mezinárodních obyčejů a poměr k mezinárodním smlouvám. Další část 2.1 věnujeme mezinárodnímu obyčeji jako formě mezinárodního práva. Zde popisujeme jeho nejdůležitější charakteristické znaky a vlastnosti, kterými se tato mezinárodní norma vyznačuje. Následně popisujeme normotvorný proces obyčejového práva na dvou názorných metaforách.

Mezinárodním smlouvám, jejich vymezení, označení, formě a náležitostem se budeme věnovat ve 3. části. Dále se budeme zabývat kodifikací pravidel týkající se uzavíráním, změnou a zánikem mezinárodních smluv. V závěru této části se budeme zabírat jejich rozdělením.

Ve 4. části se věnujeme poměru mezi mezinárodní smlouvou a obyčejem. Zejména přednosti užití a zásadami při posouzení této přednosti. Dále si osvětlíme historické hledisko jejich vztahu, pokusy o vymezení jejich vzájemného vztahu a kodifikací tohoto vztahu. V neposlední řadě se budeme zabývat vzájemnému působení a pohledu na komplexnost mezinárodního práva.

V naší práci jsme pro lepší názornost problematiky použili i příklady rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora.

2. Mezinárodní obyčej

V starších historických obdobích byl mezinárodní obyčej převládající formou (pramenem) mezinárodního práva. Hlavní právní zásady mezistátních vztahů vyjadřoval mezinárodní obyčej, zatímco mezinárodní smlouvy, byť i (počínajíc feudalismem) početně velmi hojné, měly většinou stereotypní obsah. Upravovaly mezi jednotlivými suverény jisté typické právní vztahy spíše pomíjivého významu (např. smlouvy dynastické, spojenecké, mírové apod.).¹ Obyčej si tak držel hlavní postavení a zavazoval celou řadu subjektů.

Zatímco psané (smluvní) mezinárodní právo bylo pro kontinentální právní teorii i praxi přijatelné, nepsané (obyčejové) mezinárodní právo bylo naopak snáze pochopitelné pro anglosaský způsob právního myšlení.²

S rostoucím vývojem mezinárodních hospodářských styků za kapitalismu se mezinárodní smlouvy v 19. a 20. století dostávají stále více do popředí. Oblasti upravované výlučně obyčejovým právem se zmenšují. Mezinárodní obyčej nemůže stačit potřebě rychlé a přesné právní úpravy v měnících se a komplikujících se mezinárodních vztazích. Je to dáno tím, že obyčej se vyvíjí velmi pomalu a zachycují spíše obecné zásady než podrobná a složitá pravidla. Obyčej také nebývá vždy zcela jasný a nesporný, což ztěžuje jeho aplikaci.

2.1 Mezinárodního obyčej jako forma mezinárodního práva

Pro mezinárodní obyčej (angl. *custom*) je charakteristická jeho nepsaná forma. To má však negativní dopad na právní jistotu subjektů. Existenci mezinárodních obyčejů provází

1 Potočný, M. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Orbis, 1973. Str. 59.

2 David, V.; Sladký, P.; Zbořil, F. *Mezinárodní právo veřejné s kasuistikou*. Praha: Leges, 2008. Str. 105.

další problémy při určování jejich identifikace, obsahu, ale i s určením subjektů, které norma zavazuje.³ Při řešení těchto problémů státy využívají na pomoc mezinárodních soudních a arbitrážních orgánů a představitelů vědy mezinárodního práva. Nezastupitelnou úlohu zde má i Mezinárodní soudní dvůr (angl. *International Court of Justice* zkratka *ICJ*) sídlící v nizozemském Haagu v Paláci míru.

Mezinárodní obyčejové právo se tedy vyznačuje **opětovným a dlouhotrvajícím** zachováním určitého pravidla (*usus longaevis – objektivní znak*). Vytváření krátkodobých obyčejů by bylo nežádoucí a ani by nemělo u soudů a států příznivý ohlas. Dále by mělo být **stejnorodé**, tedy aby podobné případy z praxe směřovaly ke vzniku téže obyčejové normy a **nepřetržitě**, jinak by obyčejová norma zanikla. Mezinárodní obyčej je chápán jako **závazné pravidlo chování** států s jejich přesvědčením o jeho právní závaznosti (*opinio iuris necessitatis – subjektivní znak*).

Existence obyčejové normy není podmíněna tím, aby se na ní podílely všechny subjekty mezinárodního práva. Takový požadavek by v podstatě vyloučil konstituování jakéhokoli obecného mezinárodního práva. Obyčejové právo čerpá svoji závaznost z chování zainteresovaných a aktivních států. Pasivní státy ho mohou mlčky přijímat a neprotestovat. Tyto státy jsou následně vzniklou normou vázány. Naopak státy, které nechtějí být touto normou jakkoli vázány se uchylují k systematickým protestům vůči aktivním státům a dávají tak najevo, že s obyčejem nesouhlasí a nejsou jím vázány.⁴

Příklad: *Spor mezi Portugalskem a Indií vznikl v době, kdy ještě existovala tzv. Portugalská Indie, portugalské zámořské koloniální državy na Indickém subkontinentu, mezi něž patřila Goa, Daman, Diu, Dadra a Nagar Haveli. Ve své žádosti soudu, podané 22. prosince 1955, Portugalsko vysvětluje, že jeho území, nacházející se na indickém poloostrově, jsou mimo jiné enklávy Dadra a Nagar Haveli a že mezi těmito enklávami navzájem a mezi nimi a pobřežním okrskem Daman existuje právo průchodu, kterému odpovídá povinnost Indie na svém území tento průchod strpět. Soud ve svém rozhodnutí potvrdil nároky Portugalska s tím, že právo průchodu existuje k zajištění výkonu svrchovaných práv. Vzhledem k neexistenci smlouvy mezi Indií a Portugalskem MSD vzal svůj rozsudek ve věci obou jmenovaných států za základ pro své rozhodnutí mezinárodní obyčej. MSD konstatoval,*

3 Melanovský, J. *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993. Str. 160.

4 Melanovský, J. *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993. Str. 163.

že mezinárodní obyčej může být i lokální a dokonce může vzniknout jen mezi dvěma státy.⁵

2.2 Normotvorný proces mezinárodního obyčeje

Právní teorie není jednotná při výkladu vzniku právního obyčeje. U obyčejotvorného procesu můžeme narazit na dvě koncepce.

A) **Živelné** pojetí obyčejotvorného vývoje. Tento proces je přirovnáván ke dvěma metaforám. Živelná koncepce vychází z toho, že se jedná o nepředvídatelný, nepoznatelný a neupravitelný způsob vzniku pravidel chování.

První metafora tento proces přirovnává k valící se sněhové kouli po strmém svahu dolů. Tím jak se tato koule valí dolů, nabaluje na sebe další sněhové vločky. Koule tak nabývá na objemu a pozorovateli je pak již jedno, kdy a jak se jednotlivá vločka nabalila, ale zajímá ho koule jako celek. Další metafora, která se uvádí je o vyšlapané pěšině. Každý po této pěšině chodí, protože je to účelné, ale nikdo už neví, kdo tuto pěšinu vyšlapal jako první.

B) **Konsensuální** koncepce vychází z toho, že by neměl být činěn rozdíl mezi tvorbou mezinárodní smlouvy a mezinárodního obyčeje. Podle této koncepce se nejedná o spontánní rozhodnutí, nýbrž o cílevědomé snažení. Při tvorbě smlouvy, tak i obyčeje, určité státy podávají návrhy, zda pravidlo chování bude obecně závazné a ostatní státy na tento návrh reagují souhlasem, nesouhlasem nebo protinávrhem.

3. Mezinárodní smlouva

*„Mezinárodní smlouva (international treaty) je dohoda mezi státy, případně mezinárodními organizacemi, která zakládá, mění či ruší jejich vzájemná práva a závazky podle mezinárodního práva.“*⁶ Odvětvím, které řeší zásady a normy regulující vznik, změny a zánik mezinárodních smluv, se zabývá tzv. smluvní právo. Donedávna bylo toto právní odvětví obyčejové povahy, avšak 22.5.1969 byla kodifikační konferencí svolanou OSN přijata základní pravidla smluvního práva ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu. V platnost vstoupila 27. ledna 1980 (pro Československo vstoupila v platnost dne 28. srpna 1987). Tato úmluva ovšem neobsahovala pravidla smluvního práva mezi mezinárodními organizacemi a státy a mezi takovými organizacemi navzájem, proto byla 21.3.1986 kodifikována Vídeňská úmluva o smluvním právu mezinárodních organizací.

⁵ David, V.; Sladký, P.; Zbořil, F. *Mezinárodní právo veřejné s kasuistikou*. Praha: Leges, 2008. Str. 105.

⁶ Potočný, M.; Ondřej, J. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 4. doplněné a rozšířené vydání*. Praha: C.H. Beck, 1996. Str. 174.

Vídeňská úmluva o smluvním právu platí do značné míry jako obyčejové právo mimo okruh svých členských států. Vídeňská úmluva nemá žádný vyšší stupeň právní síly než ostatní smluvní právo. Pozdější smluvní nebo obyčejové právo by ji tedy mohlo změnit.⁷

V mezinárodním právu neexistují rozdíly ve stupni právní síly, jak tomu bývá ve vnitrostátním právu (ústavní zákon x zákon). Nemění na to nic ani čl. 103 Charty OSN, který přiznává Chartě OSN přednost před závazky z jiných dohod, které ji odporují, ale nepřiznává jí stupeň právní síly.

Všechny vícestranné mezinárodněprávní úkony mohou být označeny jako mezinárodní smlouvy. V praxi se můžeme setkat s označením „státní smlouvy“ či „smlouvy s cizími státy“. Tato označení nejsou příliš vhodná, jelikož nezohledňují možnost uzavření smlouvy s mezinárodní organizací. Mnohdy se setkáme s názvy jako charta, statut, pakt, protokol, úmluva, punktace, akt, deklarace, memorandum, výměna nót, ovšem z právního hlediska je nepodstatné, jakého názvu se použije pro mezinárodněprávní sjednocení vůle.

Za mezinárodní smlouvy se nedají považovat dohody, kde jedna ze stran není subjektem mezinárodního práva, a dokonce ani dohody mezi subjekty mezinárodního práva, které ovšem vystupují jako soukromoprávní osoby. Dále za mezinárodní smlouvu nemůžeme pokládat tzv. gentlemen's agreements. Toto jednání zakládá pouze morální povinnosti a využívá se hlavně tam, kde právní či vnitropolitické překážky nedovolí uzavřít právně závaznou smlouvu včas případně vůbec.

Vídeňská smlouva podstatným způsobem „novelizovala“ právo mezinárodních smluv. Přispěla tedy nejen k jeho obsahovému obohacení, ale také k jeho rozvoji, především ve spojitosti s důsledky, které ustálení *jus cogens* vneslo do smluvněprávní normativity.⁸

Mezinárodní smlouvy jsou tak vyjádřením vůle států, takže se jejich tvůrci mohou při tvorbě od této obecně platné úpravy odchýlit – *inter partes* ji derogovat, jelikož se jedná o úpravu dispozitivní povahy. Avšak na rozdíl od dob dřívějších, kdy bylo možné uzavřít smlouvu o čemkoli a jakkoli, je dnes smluvní volnost podstatně omezena tak, že každá smlouva musí nyní odpovídat podmínkám, které z uzavření samotné smlouvy činí skutečnost právní. Případné nevyhovění těmto podmínkám by způsobilo neplatnost smlouvy.⁹

7 Seidl-Hohenveldern, Ignatz. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: CODEX Bohemia s.r.o., 1999. Str. 47.

8 Čepelka, Čestmír. *Právo mezinárodních smluv. Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999. Str. 10.

9 Čepelka, Čestmír. *Právo mezinárodních smluv. Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999. Str. 11.

Pro vznik mezinárodní smlouvy je nezbytné, stejně jak je tomu u soukromoprávních smluv, aby byly naplněny určité náležitosti: obecné náležitosti (náležitosti subjektu, předmětu), náležitosti vůle (skutečnost, vážnost, prostá omylu, svobodná vůle), náležitosti projevu vůle (musí být srozumitelná, určitá).

Co se týče formy, mezinárodní právo ji přenechává na vůli smluvních partnerů. Proto se můžeme setkat nejen s písemnou formou, která je vzhledem ke snazší dokazatelnosti nejpoužívanější, ale i s ústní formou a v poslední řadě mohou být také uzavřeny znamením (např. v období války oboustranným ukázaním praporu parlamentáře).

Mezinárodní smlouvy lze dělit podle různých kritérií: podle formy, počtu smluvních stran, možnosti přistoupení dalších států, obsahu nebo doby jejího trvání.

Podle formy rozlišujeme smlouvy *písemné* a *ústní*, smlouvy *veřejné* a *tajné*, smlouvy *uzavřené v plné a zjednodušené formě*, smlouvy *prezidentské*, *vládní* a *rezortní*.

Podle počtu smluvních stran rozeznáváme smlouvy *dvoustranné (bilaterální)*, které svým počtem dominují, smlouvy *vícestranné (plurilaterální)*, smlouvy *mnohostranné (multilaterální)* a smlouvy *oblastní (regionální)* a *univerzální*.

Některé další smlouvy, zejména smlouvy zakládající mezinárodní organizace, váží přístup ke smlouvě na některé další podmínky či na souhlas všech členů nebo rozhodnutí hlavního orgánu této mezinárodní organizace. Tyto smlouvy nazýváme *polootevřenými* či *polozavřenými*. Kdežto *zavřené* smlouvy se týkají pouze subjektivních práv a závazků, proto k nim další státy nemohou přistoupit.

Podle obsahu lze dělit smlouvy na *politické* a *hospodářské*, *rovné* a *nerovné*, *právotvorné* a *kontraktuální*, *s jednorázovým* nebo opakujícím se *plněním*, smlouvy *upravující mírové vztahy mezi státy* nebo *válečné poměry*.

Podle doby trvání dělíme smlouvy na *krátkodobé*, *dlouhodobé* a *časově neomezené* nebo na *preliminární (předběžné či prozatímní)*, které obvykle bývají nahrazené *definitivními* smlouvami.

4. Poměr mezi mezinárodní smlouvou a obyčejem

Mezinárodní smlouva a mezinárodní obyčej, jako základní prameny mezinárodního práva, jsou si pojmově i významově **rovnocenné** (i z hlediska právního). Rozdíl mezi oběma

je však ve formě projevu souhlasu: u mezinárodní smlouvy je dán souhlas **výslovný**, u obyčeje **tichý** souhlas států (H. Grotius psal o „mlčky učiněné smlouvě“). Klíčové hodnoty a zájmy je v mezinárodním systému způsobilá chránit stejně dobře smluvní i obyčejová forma. Jakékoli mezinárodní pravidlo může být obsaženo jak ve smluvní, tak v obyčejové formě.

Jedním z důvodů, proč se začalo v praxi mezinárodního práva, kde dříve převládaly obyčeje jako základní pramen, přecházet k mezinárodním smlouvám, může být míra interpretace a závaznosti. Mezinárodní smlouvou je na rozdíl od mezinárodního obyčeje vázán přesně určený počet jejích stran. Krom toho je důležitá interpretace z hlediska počtu různých výkladů. Interpretací mezinárodního obyčeje můžeme dojít k daleko širšímu spektru závěrů na rozdíl od smlouvy, která má jasně daná ustanovení často opatřená o komentář s výkladem k těmto ustanovením. Tento fakt značně přispívá k právní jistotě a míře předvídatelnosti.

Pokud mezinárodní smlouva upravuje stejnou materii jako obyčejové pravidlo totožně, neuplatní se zásada *lex posterior derogat priori*, ale naopak jak to formuloval Mezinárodní soudní dvůr ve věci Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní (1986), poměr **kumulativity**: „Četné důvody vedou k úvaze, že – ač se dvě normy pocházející z obou pramenů jeví ve svém obsahu totožnými a ač jsou zmíněné státy vázány danými pravidly na smluvní i obyčejové úrovni – zachovávají si tyto normy odlišnou existenci.“ Mezi důvody patří okolnost, že se smluvní i obyčejové normy utvářejí v různých specifických normotvorných procesech; podléhají různým pravidlům interpretace; okruhy subjektů které jsou vázány jedním a druhým obsahově identickým pravidlem se prakticky nikdy neshodují.¹⁰

Jiný názor má však Doc. dr. Miroslav Potočný, DrSc., který tvrdí, že poměr mezi smlouvou a obyčejem se řídí podle zásady *lex posterior derogat priori*. V důsledku toho nová mezinárodní smlouva mění, resp. ruší starší právní obyčej v poměru mezi signatáři, přičemž kolektivní pravotvorná úmluva univerzální povahy nahrazuje mezinárodní obyčej vůbec a tvoří nové obecné mezinárodní právo.¹¹ S Doc. Miroslavem Potočným nesouhlasí ani Prof. JUDr. Vladislav David, DrSc. v kapitole č.17 knihy Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou.

Pokud jedna norma ukládá chování *A* a druhá **non A** nevyvolává to formální neplatnost ani jedné z nich. Je však nutné pomocí právně logických a interpretačních pravidel zjistit, jakou normou se v daném případě řídit.

10 Melanovský, J. *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993. Str. 170.

11 Potočný, M. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Orbis, 1973. Sstr. 64

Dále může nastat případ, kdy obyčej i smlouva upravují stejnou otázku jiným způsobem, tedy vzniká **konflikt**. V tomto případě se předpokládá, že obecnější forma ponechává prostor pro konkrétnější právní úpravu. Postupuje se zde podle zásady **lex specialis derogat generali**. Pokud normy mají stejný stupeň obecnosti a nelze použít pravidlo *lex specialis derogat generali*, použije se zásada **lex posterior derogat priori** (tedy uplatní se norma, která vznikla později).

V poměru mezi smlouvou a obyčejem může nastat, že při převedení obyčejových pravidel do kodifikační podoby se aplikuje obyčej v plném rozsahu a může být dále doplněn i pravidly, které dosud obyčeji chyběla.

Vídeňská úmluva o smluvním právu ve své preambuli uvádí: „*Státy, které jsou stranami této úmluvy, ... potvrzující, že pravidla mezinárodního práva obyčejového budou i nadále upravovat otázky, které nejsou upraveny ustanoveními této úmluvy.*“ Vídeňská úmluva tak stabilizuje obyčejové obecně platné právo, kterému dodává kodifikační závazný výklad. Avšak neruší platné obyčejové právo, které neupravuje.

V článku 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy je ustanoven vztah mezi různými prameny mezinárodního práva a to: mezi dvěma a více smlouvami týkající se stejného předmětu; mezi smlouvami a normami *jus cogens*; a mezi smlouvami a jinými normami mezinárodního práva, tedy i obyčeji, které nemají statut *jus cogens*. Tento článek stanovuje základní principy integrace. Zohledňuje nejen jednotu mezinárodního práva, ale i fakt, že by smlouvy neměly být vykládány bez ohledu na jiná pravidla mezinárodního práva. Mimo to Mezinárodní soudní dvůr v Nikaragujské věci v podstatě potvrdil, že mohou stejné normy koexistovat jak v podobě smlouvy, tak i obyčeje, což vytvořilo prostor pro vztah i rozpory mezi obyčeji a smlouvami.¹²

V souvislosti s tímto je nutné poznamenat, že již dříve, v roce 1971, Mezinárodní soudní dvůr potvrdil, že „*nástroje mezinárodního práva musí být interpretovány a aplikovány v rámci celého platného právního systému, který převládá v době interpretace*“¹³, aniž by odkazoval na článek 31 Vídeňské úmluvy, který v této době ještě nebyl v platnosti.

Relativně nedávno, v roce 1996, se pokusila soukromá asociace mezinárodních právníků Institut de Droit International najít všeobecné pravidlo vztahu mezinárodních smluv a

12 Concerning Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. U.S.), 1986 I.C.J. 14 (June 27)

13 Advisory Opinion on the Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia, 1971 I.C.J. 16, 31.

obyčejů, které by omezovalo roli jednoho z nich. Došla k závěru, že „*smluvní a obyčejová forma jsou různé, ale zároveň související zdroje mezinárodního práva*“ a že „*norma odvozená z jednoho z těchto dvou zdrojů může mít dopad na obsah a interpretaci norem odvozených z druhého takového zdroje.*“¹⁴ Institut nicméně nedošel k závěru jaký by tento dopad měl být.

Dále Institut došel k závěru: „*Není žádná apriorní hierarchie ve vztahu smluv a obyčejů jako zdrojů mezinárodního práva. Nicméně, v aplikaci mezinárodního práva, normy odvozené z mezinárodních smluv převáží mezi stranami nad normami odvozených z obyčejového práva.*“¹⁵ Toto je velmi kontroverzní závěr, hlavně protože naznačuje že mezinárodní smlouvy převáží tam, kde nemohou být sladěny s mezinárodními obyčejí.

5. Závěr

Právnímu obyčejí, jako pramenu mezinárodního práva, nebývá v učebnicích mezinárodního práva veřejného a právní teorie věnováno příliš mnoho prostoru. Je tomu zřejmě tak, že právní obyčej pomalu ustupuje do pozadí a ztrácí tak na svém významu. V právu mezinárodním je pomalu vytěsňován smluvním právem, tj. mezinárodní smlouvou, které je v odborných publikacích věnováno daleko více prostoru.

Tento trend můžeme chápat veskrze pozitivně, jelikož přispívá nejen právní jistotě (víme co platí), ale i předvídatelnosti práva. Proto můžeme dojít k závěru, že mezinárodní smlouvy podpořené mezinárodními obyčejí dodávají patřičnou jistotu mezinárodnímu právu, která je v tomto značně progresivním odvětví velice potřebná.

14 Resolution on Problems arising from a Succession of Codification Conventions on a Particular Subject, Conclusion 10, *reprinted in* 66 ANNUAIRE I.D.I. 435, 441 (1996-II).

15 Resolution on Problems arising from a Succession of Codification Conventions on a Particular Subject, Conclusion 11, *reprinted in* 66 ANNUAIRE I.D.I. 435, 441 (1996-II).

6. Bibliografie

Odborná literatura

Čepelka, Čestmír. *Právo mezinárodních smluv. Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999.

David, V.; Sladký, P.; Zbořil, F. *Mezinárodní právo veřejné s kasuistikou*. Praha: Leges, 2008.

Melanovský, J. *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993.

Potočný, M. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Orbis, 1973.

Potočný, M.; Ondřej, J. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. 4. doplněné a rozšířené vydání. Praha: C.H. Beck, 1996.

Seidl-Hohenveldern, Ignatz. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: CODEX Bohemia s.r.o., 1999.

Ostatní zdroje

OSN. Vídeňská úmluva o smluvním právu. 1969.

Concerning Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. U.S.), 1986 I.C.J. (June 27)

Advisory Opinion on the Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia, 1971 I.C.J.

Resolution on Problems arising from a Succession of Codification Conventions on a Particular Subject, *reprinted in* 66 ANNUAIRE I.D.I. 435, 441 (1996-II).